

הוצאת ספריו וכתביו הקי ומפעלים להפצת תורתו

משתגעין ומתלהטין ב תורה האור החיים הקדוש

פרשת יתרו תשפ"ד | גליון קא

פנינים מובחרים מעובדים ומתומצתים על פי דברי רבינו

פניני חיים

ב"ש"ם בצלאל - לע"ג הרה"ח רבי משה שמואל ב"ד בצלאל ז"ל

וישמע יתרו... את כל אשר עשה אלקים למשה ולְיִשְׂרָאֵל עֲמֹו כִּי הוֹצִיא ה' אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם (יח א).

חז"ל אמרו ששמע קריעת ים סוף ומלחמת עמלק, וקשה, מדוע התרגש דוקא כששמע שני דברים אלו ביחד. ויש לפרש, שאחר ששמע כל הנפלאות שעשה הקב"ה במצרים, היה חושב שאין זה מפני מעלתם וחשיבותם של ישראל, אלא הם עונשים לפרעה על שזלזל בכבודו של השם יתברך, אבל שמא בשביל הצלת ישראל בלבד לא היה עושה להם הקדוש ברוך הוא כל אלו, ואם כן עדיין יש לישראל פחד מאומות אחרים. אמנם אחר ששמע גם על מלחמת עמלק, ראה והבין שכל הניסים היו בשביל גדולתם ומעלתם של ישראל, וזו הכוונה "את כל אשר עשה אלוקים למשה ולישראל עמו", שכל הניסים היו בשביל גדולתם ומעלתם.

אם את הנבר הזה מעשה וצנף אלקים ונקלף עמד (יח ב). קשה, מהי כוונת יתרו בזה, אם כוונתו שישראל את הקב"ה על עצתו, הרי כבר אמר לו זאת מקודם. ויש לפרש, שכוונת יתרו בזה הוא שאם יבוא משה ויטען שאף על פי שהוא באמת נושא עול כבד, מכל מקום אם יסכים לעצתו הרי סוף כל סוף מונע מעצמו המצוות, ואין ממדת הצדיקים להקל מעליהם המצוות, הגם כי ייעף וכי יגע, כי אדם לעמל יולד בעמלה של מצוה. ועל זה אמר לו יתרו, שהיות שהוא נביא, ואין הנבואה שורה אלא על אדם שהוא גבור, ולא על אדם חלש, ואם כן יותר טוב שיוותר משה במצוה זו שהוא יכולה להתקיים גם על ידי אחרים, ועל ידי כך יקיים מצות הנבואה שאינה יכולה להתקיים על ידי אחרים. וזהו הכוונה "ויכלת עמוד" - כי משה רבינו היה הנביא היחידי שקיבל הנבואה כשהוא עומד, לא כן נביאים אחרים היו נופלים על פניהם בשעת הנבואה.

אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים. (כ, ב)

קשה, מהו כפל הדבר מארץ מצרים - מבית עבדים. ויש לפרש שזוהי הבטחה שהשם יתברך יוציאנו מהגלות. וכך הפירוש - אני הקדוש ברוך הוא אשר הוצאתי מארץ מצרים, עתיד אני להוציאך מבית עבדים. וזה ירמוז על גלות האחרון אשר שעבדו בישראל כל אומה ולשון כמשפט הרגיל בעבד, ורמז ה' כי יוציאנו מבית זה.

יום השביעי שבת לה' אלקיך (כ י).

יש לפרש, שהשם יתברך מצווה שהשבת תהיה "שבת לה'", כי לא תהיה המנוחה והשבייתה למנוחתו ומרגועו, אלא למצות ה' אלוקיו.

מוסר חיים לקח מהפרשה במשנת רבינו

בשמי"ם ראש - לזכות ידידנו הרה"ח רבי יהודה בן שרה מרים הי"ו ווייס

הקירבה העצומה שעורר השם יתברך בהביאו אליו את עמו ישראל לקבלת התורה

ויקרא אליו ה'. פרוש, כשקדם הוא ועלה, תכף קרא לו ה'. ויש לה לדעת כי בחינת הקדשה לא תקדים אלא למזמין אותה ומעיר על הדבר.

ואבא אתכם אלי. ירצה, כי לא קדם הקרבנות אל ה' כמשפט כל הקרב הקרב למשכן ה' שיקדים הוא לעורך חבתו כידוע... וכן הוא מהמוסר כי ההדיוטות והקלים הם המשתדלים להתקרב לגדולים ונכבדים מהם ומכל שכן עם עבד מושלים, ואף על פי כן אמר ה' כי לא כן עשה אלא הגם שהיו גוי מקרב גוי ערם וערף בלא שום התעוררות, אף על פי כן אני הבאתי אתכם אלי ולא אתם התקרבתם אלי.

עוד ירצה לומר, שאחר שהוציאם ממצרים היו חוזרים מאחרי השכינה כמו שמצינו להם שהמרו אמרי אל בנים סוף במן בשלך וכדומה, אף על פי כן הנה ה' מושכם אליו בכל עת שהיו חוזרים לאחוריהם ומביאן ומקרבן אליו יתברך.

עוד ירצה, על דרך אומנם ז"ל (הגדה של פסח) אלו לא הוציא הקדוש ברוך הוא את אבותינו ממצרים מיד כו', והטעם כפי שלא ישתקעו בבחינת הרע בטמאת מצרים ולא תהיה חס ושלום עוד תקומה לשונאיהם של ישראל, לזה מהר להוציאם כפי שיעמדו במקום קדוש, והוא אומרו "ואבא אתכם אלי", ד"ק תבת "אלי" לשלל השתקעות בחלק הרע רחמנא לצלן, והבן (יט ג-ד).

ידוע הכלל שהקדושה אינה שורה ומזדמנת לאדם, רק אם עושה אתערותא דלתתא לעורר אותה. ולכן מצינו שרק לאחר שעלה משה אל ההר, מיד קרא אליו ה'. ללמדנו שזה הדרך הרצוי והישר, שקודם יעשה אדם פעולה אחת של התעוררות, ולאחר מכן יבוא עליו התעוררות משמים.

לעומת זאת מצינו אצל עם בני ישראל לפני מתן תורה שנהג עמהם הקדוש ברוך הוא בדרך אחרת, והגם שהיו ישראל ערום ועריה ולא עשו אתערותא דלתתא, ואדרבה הרחיקו עצמם בעוונות של השליו וכו', אף על פי כן הביא וקירב אותם הקב"ה אליו. וזו ההדגשה "ואביא אתכם אלי", למרות שלא עשיתם שום פעולה להתקרב אלי כפי שמתבקש שהקטן מתקרב לגדול, אף על פי כן אני הבאתי וקירבתי אותכם אלי.

בספר מנחת יהודה (לכ"ק אדמו"ר מסטיטשין ז"ל, נעילת החג שבועות תשכ"ח) עמד בדברי רבינו, דהאיך באמת יתכן שזכו למדריגה הרמה של קרבת אלקים ללא התעוררות מלמטה, והלא כלל גדול הוא שאי אפשר לזכות לכל דבר שבקדושה ללא איתערותא דלתתא. וביאר, שמכאן למדנו שכמו שבעניני גשמיות צריך שיהיה לאדם בטחון - שישליך על ה' יהבו ויבטח בה' שממלא כל צרכיו וסיפוקו, ולא ידאג מחשבונות רבים. כך גם ברוחניות יש לאדם לבטוח בה' שישפיע עליו שפע קדושה ויתעלה בדרך הטוב, גם כשאינו ראוי על פי החשבון לזכות לכך. וזה היה מידתם של ישראל במתן תורה, שבטחו בה' שיזכה אותם במדריגות רמות שלא כפי הכנתם, וזהו אומרנו בתפילת אהבה רבה 'בעבור אבותינו שבטחו בך ותלמדם חקי חיים', שבזכות בטחון זה אכן זכו וקיבלו מדריגות אלו.

הלכה ודרוש

גם בששת ימי מלאכה 'תעבוד' את השי"ת

זכור את יום השבת וגו'. פרוש, שיזכורנו מיום א', וז"ל הקדמים המאחר. פי מן הראוי היה להקדים ולומר שששת ימים וגו' ואחר כך יאמר זכור. אלא נפתח לומר שהזכירה תהיה מיום ראשון, על דרך אומרים ז"ל (מכילתא) שכל יום יאמר היום יום א' בשבת וכו', פרוש, ובזה נקדשו ולא יטעה בו. גם ירצה, "לקדשו" לשון הזמנה, על דרך אומרים ז"ל (ביצה טז) מחד בשבט לשבא.

"זכור את יום השבת", פרוש, הזכיר שמו של שבת, והטעם, "לקדשו". כי קשאתה מזכיר שמו של שבת ביום זה, וזה אהה מקדשו. וזה הוא שעור הכתוב "זכור את יום", ומה זכור, "שבת" (כ ח).

כתב בספה"ק **אור המאיר** (פרשת בחקותי): מצאתי כתוב בספר אור החיים בשם הרמב"ן - "ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך". וביאר, "ששת ימים" - ימי חול תעבוד עבודת בוראך, אפילו בעשות כל מלאכתך שאי אפשר זולתם, עם כל זה תעבוד עמהם גם כן עבודת בוראך, עכ"ל. ועיי"ש שהאר"ך בזה בדברים חוצבים להבות אש. אם כי לא ידענו למה כוונתו, כי לא מצינו בדברי רבינו פירוש זה. וקצת י"ל שמפרש כן בדברי רבינו כאן שיעשה בכל יום פעולה לכבוד שבת, וצ"ב.

ובעיקר דברי רבינו כאן שיכין מחד בשבא לשבא, הנה כן פירש"י כאן, והקשה ברמב"ן שזה כשמאי הזקן, אבל להלל (ביצה שם) מדה אחרת היתה לו שאמר 'ברוך ה' יום יום'. ועי' **ברכת שמעון** מה שהרחיב בזה.

האם יוצאים ידי חובת קידוש בהזכרת שם 'שבת'

בשו"ת **להורות נתן** (חלק ט' בהקדמה) העיר, דמוכח מדברי רבינו דס"ל דיוצאים ידי חובת קידוש בהזכרת שמו של השבת. ונחלקו בזה הפוסקים, שהמגן **אברהם** (או"ח סי' רע"א סק"א) כתב דמה"ת יוצאים יד"ח קידוש בתפילה, שהרי כתיב "זכור את יום השבת" לקדשו והרי זכר אותו, וחז"ל תקנו קידוש במקום סעודה שיהא על היין. וכתב שם בחידושי **רבי עקיבא איגר**: 'לכאורה לאו דוקא תפילה, אלא דכל שמזכיר שבת ואומר שבתא טבא ג"כ יוצא, דמ"מ הזכיר שבת ודו"ק'. ומבואר דעת הרע"ק"א דכשאומרים שבתא טבא (או: גוט שבת) יוצאים חובת קידוש מה"ת. וכוונת רבינו ג"כ דכשמזכירים שמו של שבת מקדשים השבת.

וכתב **בשו"ת הרשב"א** (ח"ד סי' רצ"ה) וז"ל: וכן קידוש היום לזכור אותו בכניסתו כעין שבח וקילוס, כענין מאמרם ז"ל (שבת קיט, א) רבי חנינא שהיה אומר נצא ונקבל פני שבת מלכתא כו' והיה מקלס ואומר בואי כלה וכו'. וכיוצא בזה בקריאת פסוקי קדושת שבת, בקריאת "ויכולו" או "וישמרו בני ישראל את השבת" וכל אחד ואחד אומר כפי שיזדמן לו מעניני שבחו וקדושתו.

ובשו"ת **אמרי יושר** (ה"א סי' ר"ב) ובכף החיים (סי' רע"א סק"ג) הביאו ראייה מדברי הרשב"א לשית הרע"ק"א הנ"ל. ועיין **במחזיק ברכה** להחיד"א (שם אות א') שהביא תשובת הרשב"א כתי"י (ונראה הכוונה לתשובה הנ"ל) דיוצאים יד"ח קידוש דאורייתא כשזכר שבת בפיו. וכ"כ בשו"ת **שאגת אריה** (סי' כ"ב) דמן התורה במה שאנו אומרים אתה קדשת בתפילה או אם מזכיר איהו דבר מקדושת היום סגי ליה בהכי יעו"ש. ועוד כתב בזה (סי' י"ג) שקידוש היום דאורייתא אינו אלא זכירה בעלמא יעו"ש, ומשמע לכאורה דס"ל כדעת הרע"ק"א, וכאומר כן מבואר בדברי רבינו.

באמידת 'שיר של יום' יש להוסיף לומר - בשבת 'קודש'

ביפה ללב (או"ח סי' קל"ג ס"ז) הביא דברי ה'שלמי ציבור' (קנו, א) שכתב: 'אני נוהג להזכיר שם 'שבת' בלשון קדושה, וכך אני אומר - היום יום ראשון בשבת קודש השיר שהיו הלויים אומרים על הדוכן, לדוד וכו'. והוא ממה שאמרו בזהוהר ברעיא מהימנא פרשת יתרו (ח"ב כב, א) על פסוק (שמות כ, ח) "זכור את יום השבת לקדשו" וז"ל: 'מאן דאדכר למלכא אצטריך לברכא ליה, מאן דאדכר שבת צריך לקדשא ליה', עד כאן. ועל דרך זה אני אומר בכל ימות השבוע'.

'אבל רואה אני להרב אור החיים בפרשת יתרו בפסוק "זכור את יום השבת", שכתב, שבהזכרת שמו של שבת לבד בזה הוא מקדשו, יעו"ש בדברות קדשו.

ואולי אפשר לומר שכונת רבינו דוקא למזכיר 'שבת' ביום השבת, וכלשוננו - מזכיר שמו של שבת ביום זה, בזה אתה מקדשו (הגר"ח סופר, קובץ בית אהרן וישראל גליון קא).

ובפשטות יתכן לפרש כוונת רבינו, שעיקר כוונת אינה אלא לומר שיוצא יד"ח קידוש היום בהזכרת תיבת שבת לבד ללא נוסח של ברכה וכדומה, וכמו שהבאנו מקודם מדברי האחרונים, ולא נכנס רבינו כלל לענין אם להזכיר 'שבת קודש' או לא, דשפיר י"ל שצריך להזכיר 'שבת קודש'.

מאות מגידי שיעור וחנוני תורת האור החיים הקדוש מעידי: עם הספר 'כל הכתוב לחיים' המולל אלפי ביאורים מגדולי הדורות על ספר 'אור החיים' הקדוש, פרגושים, פתיחות ועריכות בדברי האור החיים הקדוש, ומגלים צפונות ופלאות בתורתו הקדושה, עד בכדי שימשנתגונו ופתיחתו אחיהו.

להשיג בכל חנויות הספרים, או בקו המו"ש 0733.743.620

אגדה והסידות

לא יראה עצמו צדיק יותר ממה שהוא

לא תשא וגו'. עוד רמזו שלא יהיה נושא עליו שם ה' שהוא אלהו ואומר לכל שהוא איש יהודי ועובד ה', והוא אומר "שם ה'" שהוא "אלהיך" ולקבו לא כן יחשב, והוא אומר "לשוא". ואזהרה זו שלא ירמה ברוך הוא לומר כי הוא מעבדיו ולא כן הוא. ובכלל אזהרה זו שלא יראה על עצמו שהוא צדיק יותר ממה שהוא (כ ו).

בספה"ק **אורח לחיים** העמיק והרחיב בדברי רבינו, וז"ל: וזהבין, בפסוק דאמר "לשוא", ובגמ' אמרו (שבועות כה, ב) איזה שבועות שוא, כגון דנשבט לשנות את הידוע, על עץ שהוא אבן, ולא אמר לא תשא את שם ה' לשקר. ונראה, דאמרו בגמרא (סוטה ה, א) נידון הגאווה שאסור, אבל בתלמיד חכם צריך שיהא בו שמיני שבשמינית, הלשון נראה שיש בו דבר חכמה, אם ללמד חלק מן ס"ד, שהוא חשבון שמיני שבשמינית, הוה ליה למימר חלק מן ס"ד, וגם איך יפלט במאזני צדק דוקא חלק מן ס"ד ולא יותר.

ונראה, שכתבתי לעיל בפסוק (יט, א) "בחודש השלישי" בשם **התיקוני זוהר** דשכינתא עילאה דהוא בינה הוא עולם הענוה, כמו שכתוב בהקדמת תיקונים (תיקו"ז ה, ב) וז"ל, דרגא תמינא ביראת ה' וכו'. וענוה קטירא בדחילא, הדא הוא דכתיב (משלי כב, ד) "עקב ענוה יראת ה'", מאן דאית ביה יראת ה' אייתי ליה לידי ענוה, דאיהו שכינתא עילאה, דיראת ה' עקב לגביה ודא דרגא דמשה, עכ"ל. הרי, דבינה שכינתא עילאה הוא עולם הענוה, ובינה הוא עולם השמיני מתתא לעילא.

ובאמת, **המעלה הראשונה היותר גבוה מכל המעלות הוא הענוה**, ונמצא, אדם שהוא עניו **ויודע בעצמו** שהוא עניו הוא ח"ו בגדלות גדול, אבל באמת בכל העשר ספירות כל אחד ואחד כלול מעשר, ונמצא בינה עולם הענוה גם כן כלול מעשר, ויש בו בינה שבבינה, לומר, שחלק ענוה שיש בו, והוא מעלה גדולה שיקטין עצמו במעלת ענוה, לומר שמעלת ענוה שיש בו, אין זה שלו רק מאתו יתברך, שרצונו היה יתברך להטיב לו, ולגדל אותו קצת במעלה זו שהוא מעלה הראשונה, שנשתבח בה משה רבינו ע"ה, שהיה בו כל המעלות, ולא נשתבח אלא בזה, וחנון אותו השי"ת ג"כ קצת במעלה זו.

כי כן הוא באמת ידוע בכל העבודות, שאין אדם עושה כלום, כמו שאמרו (סוכה נב, א) יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום, ואלמלא הקב"ה עוזר לו, לא היה יכול לו, שנאמר "צופה רשע לצדיק וכו' ה' לא יעזבנו בידו". ונמצא, שהשי"ת הוא העובד והגומר כל מעשה העבודות ועשיית המצות, ובחסדו יתברך **נותן שכר לאדם על רצונו וחפצו לעשות המצות, כאילו הוא הגומר ועושה**, כמו שכתוב (תהלים סב, יג) "ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו", כלומר, כאילו עשה בעצמו, ואם הוא בכל העבודות, מכל שכן במעלה גדולה כזו מדת ענוה, שיבין שאין זה מעלתו רק מאתו יתברך.

וזהו תלמיד חכם צריך שיהא בו אחד משמיני שבשמינית, כלומר, שיהיה עניו, ולא יחזיק עצמו לעניו, שהוא גדלות גדול, אבל צריך להבין שאין זו מעלה שלו, רק מאתו יתברך כנ"ל, וזהו שמיני שבשמינית, בינה שבבינה כנ"ל, ואמר, תלמיד חכם צריך שיהא שמיני שבשמינית, אבל כל אדם, אם יראה ויבדוק כל עבודותיו ועשיות מצותיו בחיפוש היטיב ומצא בכל אחד פגם וקוצר העבודה, הוא שפלות גדול, כי כל עבודתו לא יוכשר בעיניו.

אבל תלמיד חכם, אם יחזיק עצמו בשפלות גדול, שכל מעשיו ועבודתו לא יוכשר בעיניו, אם כן לא יוכל לפעול כלום בתפלתו ובכל עשיותו, **כיון שאינו מאמין בעצמו שיוכל לפעול, אינו פועל כלום**, אבל צריך לת"ח מנהיג הדור, להאמין בעצמו שיוכל לפעול בתפלתו ובעשיותו, ולהחזיק עצמו כמות ענוה, שח"ו לא יגאאה בזה שיוכל לפעול בתפלתו ובעשיותו, ובמעלה כזו מדת הענוה, שהוא גדולה מכל המעלות, ולהבין שהכל הוא מאתו, כל עבודתו, ומכל שכן מעלה גדולה כזו.

ואפשר, **זהו כוונת אור החיים** שהבאתי שכתב, ובכלל אזהרה זו שלא יחזיק עצמו יותר צדיק ממה שהוא, אבל **כמו שהוא**, להחזיק עצמו צדיק מותר, כדי להאמין על עצמו על תפלתו ועשיותו. וזהו שאמר "לא תשא וגו' לשוא", כי הוא דבר ידוע ומפורסם לכל, אף שהוא צדיק גמור, הכל הוא מאתו יתברך, ואין זה מעלה שלו, ופשיטא שלא יחזיק עצמו צדיק יותר ממה שהוא. עכ"ל.

תלמידי רבינו במדוקו

מזכיר את רבנו ומתארו כ'מורנו' - דבר שלא שכח בימיהם שיקראו 'מורנו' למי שאינו מרא דאתרא או ריש מתיבתא. מנגד, ב'מלכי רבנן' ציין, שבכתביו של רבי שלמה אלכלאץ, שהיו ברשותו, הזכיר כמה פעמים את הגאון רבי שמואל מייארא זצ"ל בתור רבו. ובנוסף יש להזכיר גם את העובדה, שבשונה מתלמידי רבנו שגלו עמו בשנת תצ"ח לטיטואן, רבי שלמה הכהן היה בין הנודדים לתאפיללת.

למרות שכל כותבי הקורות לא ציינו בין תלמידי רבנו את הגאון רבי ראובן אבן צור זצ"ל, בנו של הגאון יעב"ץ זצ"ל [שלושה בנים היו לו להחכם יעב"ץ בשם 'ראובן'. שניים - 'ראובן רבא' ו'ראובן זוטא' - מתו בילדותם. אך החכם יעב"ץ ביקש להקים שם לאביו, שגם היה מורו ורבו המובהק, וקרא את שם בנו הנולד לו לאחר מכן 'ראובן']. יש להעיר שאף הוא היה בין לומדי הישיבה אצל רבי שמואל אלבאז. ראה לדבר, שב'עדות ביהוסף' להגאון רבי יוסף בן סאמון זצ"ל, מובאת תשובתו לרבי ראובן ומציין בה: "גם אמרת שמורינו ורבינו כמוהו"ר שמואל ו' אלבאז נ"ר לא הסכים לדין זה". וכן מצינו שהגאון רבי אליהו הצרפתי זצ"ל, מחכמי הישיבה, מנחהו בתואר "עמיתי בתורה".

רבי ראובן שבק שבק חיים לכל חי במיטב שנותיו, כבן כ"ה שנים, במגפה אשר פקדה את סאלי בשנת תק"ב. אין ידוע באלו שנים למד בישיבה, ואולי לא נחשב בין תלמידי רבנו. בהספד שקשר עליו רבי אליהו הצרפתי (ונדפס בספרו 'נער בוכה' דרוש כב) כתב: "דרוש שדרשתי על שמועה כי באה, שנתבקש בישיבה של מעלה בקצרות ימים החכם השלם כהה"ר ראובן, ו' מורינו הרב המובהק וכולל דיין ומצויין וחסיד מר קשישא כהה"ר יעקב ו' צור, שמת בחולי המגפה בעיר סאלי, אב בחכמה ורך בשנים, שנותיו יהיו קרוב לחמשה ועשרים שנים. עמיתי בתורה ובמצוות... או לאזנים שכך שמעו. ה' ישקה לאביו כוס תנחומין, ויהיה מזבח כפרה בעד כל ישראל אמן. נתבקש ב"ג באב, וקדם לו מת בנו יחידו, ובאה השמועה ב"ז לאב, דרשתי עליו כ"א לאב יום ג' בשבת משנת ק"ב לפרט" [גם בפקידת שנתו, בשנת תק"ג, קם רבי אליהו הצרפתי להספידו והדרוש מובא בספרו 'קול אליהו' (פרשת וזאת הברכה, דרוש ב)].

שני תלמידי נוספים, שאף היו בני לווייתו של רבנו במסעו לארץ ישראל ונושאי כליו, הם הגאון רבי דוד חסאן זצ"ל והגאון רבי שם טוב גבאי זצ"ל - ועליהם תוארך היריעה בתיאור התלמידים בירושלים עיר הקודש.

בהסכמת חכמי העיר, תיארו את גדולתו של רבי יוסף בתורה וכתבו: "נודע שמו דמיונו כאריה שאג במלחמתה של תורה, אריא דבי עילאי, פקיע ומומחה כאילא ביבנה. הא כמה שני דפריש מהתם להכא, ואת"א קדוש בעיר הזאת נעמ"י, אתחזי לן בליונא דגושפנקא, כי השביע נפש שוקקה והוא יתן מעדני. כל ימיו של רבי לא פסק משלחנו לא שנו"ן ולא חזר"ת, דיתבי בני עמודי דגרסי, ולילה כיום ויהי ע"ר והוא ל"ו שונ"ה. ואף כי אמר אלוקים למען ענותו בסובלי תלאים איש מאבובות וידוע חולי, מכה אלוקים ומענה - לא מש מתוך האהל, אהלה של תורה, והיד כותבת על הנזיר ועל הדפתרא, דכרוך ותני, הלכתא גברוותא, הוא גלי עמיקתא ומסתרתא, ושפוני טמוני, עוקר הרים וטוחנן כמעשהו בחו"ל עד אשר ד"ק, דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים. וכאשר ינוד הקנה, נייע ידו וגבר משם חפר אוכל לחם אבירים, דבר ה' יקר טעם כעיקר, לא בדילי מיניה. ואי לא חזית, אריא חזית מרבעתיה מעשה ידיו להתפאר. רובי תורתו כמו ז"ר זה נחשבו, כל שישנו בחיבוריו"ן, היוצא מן הטהור וגם ע"ר"ב רב עלה השופגנין והדובשנין תמרא וריחני. הן לא אלה פעולת צדיק המאור הגדול הרב המופלא וכבוד ה' מלא, המקובל האלוקי חסידא קדישא, כמוהו"ר יוסף חיים בן סאמון זצוק"ל, יושב בשמים במחיצתו של צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם בני"ר ורדיניה".

תלמידים נוספים

יש שמנו בין תלמידי רבנו את הגאון רבי משה אלבאז זצ"ל, בנו של רבי שמואל, וסמכו דעתם על הידוע שלמד בישיבת אביו וכנראה המשיך להסתופף בצל רבנו ('לקוט יוסף' [ירושלים תרצ"ד] להגאון רבי יוסף ליו זצ"ל, מחכמי טבריה). אמנם לא ידוע אודותיו, זולת ששימש בדיינות בפאס ונמצאת חתימתו על פסקי דין בשנת תקל"ט [לצדו של הגאון רבי יהודה הכהן אלכלאץ זצ"ל. פסק הדין ב'שו"ת תורת יקותיאל' להגאון רבי יקותיאל בירדוגו זצ"ל, רבה של מכנאס (הלכות ירושה סימן א)]. תשובה ממנו מובאת גם ב'שו"ת דברי מרדכי' (תשובה סג) להגאון רבי מרדכי בירדוגו זצ"ל ('הרב המרבי"ץ').

כן יש להזכיר את הגאון רבי שלמה הכהן אלכלאץ זצ"ל [אביו, הגאון רבי יהודה אלכלאץ זצ"ל, היה מחכמי פאס, וכך הפליג בשבח אביו: "אני הצעיר ע"ה שלמה הכהן בן הרב החכם השלם החסיד העניו המקובל, תורת ה' בפינהו יומם ולילה, משים לילות כימים בעבודת הא-ל, הלא הוא כמוהו"ר יהודה הכהן"]. שאף את שמו יש המונים בין תלמידי רבנו. לא ברור אם היה תלמיד רבנו בפאס, או שהכירו והעריצו. כתביו לא שרדו, ונותר לפליטה רק חידוש אחד בו הוא אמנם

משמך הגאון רבי שמואל אלבאז זצ"ל את רבנו שימלא מקומו וינהיג את הישיבה, נתן לו במתנה את תלמידיו החכמים, חכמי הדעת והתבונה, מופלגי השקידה והעמקות, יודעי שמו ולומדי תורתו - אשר בהעמדתם לאילני רב רבי יעסוק, ולימים יתפאר בהם ובמחיצתם. מחברה קדושה זו התפרסמו כמה גאונים נודעים, ומן הפרט שיצא מן הכלל - נלמד על הכלל כולו.

הגאון רבי יוסף חיים בן סאמון זצ"ל

בשנת תקל"ב הסכים רבי יוסף על הספר 'סוד הקיום', להגאון רבי בנימין אספינווא זצ"ל מחכמי תוניס.

במכתב שכתב רבי בנימין - בסוגיה, אם בנוסח "ברוך חי העולמים" הניקוד הוא בציר"י או בפת"ח - הזכיר בתוך דבריו: "גם פה ליוורנו יע"א נגה עלינו אור שני צנתרות הזהב, ה"ה מעלת הרב כמוהו"ר דוד חיים חסאן נ"ר ומעלת הרב כמוהו"ר יוסף בן סאמון נ"ר, ושניהם מהמעבר כנודע, וגם המה בכתובי"ם והצד השוה שבהם שבמערב נוהגים לקרות בפתח. והרב יוסף הנ"ל הוסיף נופך משלו, וסיפר לנו גופא דעובדא היכי הוה, כיצאצא נוסחת צירי בעיר פאס יע"א, בהיותו תלמיד לפני רבו, והוא היה המביאה לעיר טיטואן יע"א, ואחר כך נשתקעה וחזרו לנוסחתם הראשונה בפת"ח עינים" - והמכתב משנת תקל"ד.

שוב מצאנו שכתב בספרו 'עדות ביהוסף' בזה הלשון: "ובשנה זו התקל"ז ליצירה, בא לידי אני הצעיר יוסף בן סאמון 'ספר הבתים' להרשב"א ז"ל, כתב יד מעיר מולדתי עיר פאס יע"א לעיר זו ליוורנו יע"א".

רבי יוסף נפטר בסביבות שנת תקנ"ח, וספרו 'עדות ביהוסף' נדפס בליוורנו בשנת תק"ם, על ידי בנו הגאון רבי שם טוב בן סאמון זצ"ל, מדייני מתא.

[במאמר המוסגר ראוי לציין ולהדגיש, כי רבים מכותבי הקורות נלכדו בשגגה, ועירבו תולדותיהם של שני חכמים ששמו רבי יוסף בן סאמון - וכמה יוסף איכא בשוקא. באותן שנים, זולת תלמידו של רבנו, היה חכם נוסף ששמו כשמו. אמנם הולדתו בפאס וממנה עלה לארץ ישראל והתיישב בטבריה, אך כמה פעמים נשלח כש"ד לארצות צפון אפריקה. הוא שיצא בשנת תקנ"ו בשליחות לארצות צפון אפריקה ושהה בשליחותו כמה שנים (ובהיותו בטריפולי שבלוב הסכים על הספר 'חיי אברהם' להגאון רבי אברהם כלפון זצ"ל, והזכיר כמה פעמים את דבר שליחותו).

הוא שמובאת תשובתו ב'שו"ת חיים שאלי' (חלק ב' סימן לב) להרב חז"א זצ"ל ותוארו בזה הלשון: "את זו שלח לי החכם השלם עצום ורב, שליחא דרחמנא, חסידא קדישא כמוהו"ר יוסף בן סאמון נ"ר". גם בשנת תקס"ב נסע כש"ד והוא שחתימתו נמצאת בין חתימותיהם של חכמי טבריה על כתב המלצה ששיגרו להגאון רבי משה ברואני זצ"ל, רבה של כורדיסטאן - למען עדת החסידים בטבריה. ששלחו לתת את הש"ד רבי אשר אשכנזי זצ"ל (מראשי עדתו של הרה"ק רבי מנחם מנדל מויטבסק ז"ע), בשנת 'הוא יהיה לראש' (תקע"ג). אפשר ונאחזו כמה שכתב על עצמו, בהסכמה לספר 'יד מלאכי', 'גר בארץ ודעתו לחזור', שבשנת תקכ"א היה רב בארץ ישראל ושהה בליוורנו כש"ד. מאחר וגם ראו שניתנה לו המלצה לקראת עלייתו לארץ ישראל, חיזקו השערותם. אך בכך אין סוד להעמיד הדבר על תלו, כאשר אין לדברים אחיזה וברי לן שטעו].

אלפים כבר נושעו

בזכות תרומתם למען האור החיים הקדוש
הפצת ספריו הקדושים

קנה לעצמך זכות אצל האור החיים הקדוש

מוקד הישועות: 0733-713-620

משה רבינו אמר שירה לפני מתן תורה

מִשֶׁה יְדַבֵּר וְהָאֱלֹקִים וְגו'. אולי שְׁהִיָּה מִשֶׁה מְדַבֵּר לִפְנֵי ה' דְּבַרֵּי שִׁיר וְשִׁבַח כְּמִקְבַּל פְּנֵי מֶלֶךְ הַגְּדוֹל בְּרוּךְ הוּא (יט יט).

מבואר בדברי רבינו שמשנה רבינו אמר 'דברי שיר ושבח' לפני הקב"ה, ועל זה נאמר 'משה ידבר והאלקים יעננו בקול' שהראה לו שמתרצה בדבריו.

והנה איתא בגמ' מסכת ערכין (יא, א) שירה מן התורה מנין, שנאמר 'משה ידבר והאלקים יעננו בקול' - על עסקי קול, ופירש רש"י: שירה - על הקרבנות. על עסקי קול - שהיה מצוהו לשורר, לפי שמשנה לוי היה. יעו"ש.

ולפי דברי רבינו יש לפרש שמשנה רבינו שר אז בפועל, ולא רק שנצטווה לשיר על הקרבנות. ומישוב מה שהקשה בישמח משה (כאן) על פירוש רש"י, דלפירושו הו"ל למימר 'והאלהים יצונו בקול', ומעתה ניחא דכיון שהיה משה שר גם באותה שעה, כתיב ביה יעננו, ומלבד מזה גם היה מצוהו עך הקרבנות.

ועם דברי רבינו מצינו מקור נפלא לאמירת שירת האקדמות לפני קריאת התורה בחג השבועות, ומובן גם שיטת הפוסקים (עי' א"ר סי' תצ"ד סק"ה) שמתור להפסיק בו בין הברכה לקריאה, כיון דהוי חלק ממתן תורה, כמו שעשה משה שאמר דברי ריצוי ושבח לפני מתן תורה.

וראה עוד בדברי רבינו בפר' חוקת (כא, יז) על שירת הבאר, שפירש הכוונה שאמרו שירה על נתינת התורה.

אך בישמח משה הקשה עוד דמה ענין הקרבנות לכאן, ופירש באופן אחר, עיי"ש. ולפי דברי רבינו יתכן לומר דלפינן שכמו ששר משה רבינו שירה בשעת מתן תורה, כך צריך לשיר בשעת הקרבנות, וכדמצינו בעירובין (קג, א) דמדמינן היתר שבות במקום בזיון כתיבי הקודש להיתר שבות במקדש, כי דברי תורה יש להם מעלה כמו קדשים ושפיר נוכל ללמוד זה מזה. [איברא, עיי' רש"י שבת (פו, ב ד"ה ראויה) ובתוס' שם (פז, א ד"ה ומה פסח) שכתבו דאין לדמות תורה לקדשים].

אי אפשר לקבל את התורה חוץ מדבר אחד

וַיְדַבֵּר וְגו' אֵת כָּל הַדְּבָרִים וְגו'. עוד יִרְצָה בְּאוֹמְרוֹ "אֵת כָּל הַדְּבָרִים", לוֹמַר, כִּי אֵין חִפְץ בְּמִקְבַּל תּוֹרָה אֲלָא אִם יִקְבַּל כָּל הַתּוֹרָה, וְכָל הַמִּקְבַּל עָלָיו תּוֹרָה חוּץ מִמְצוּהָ אַחַת אֵין לוֹ תּוֹרָה (בכורות ל, ב) (כ א).

עיי' בשערי תשובה לרבינו יונה (שער א' אות ו'): עתה בינה שמעה זאת, כי הוא עיקר גדול, אמת כי יש מן הצדיקים שנכשלים בחטא לפעמים, כענין שנאמר (קהלת ז, כ) "כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא", אכן כובשים את יצרם מאת פניהם, ואם יפלו בחטא פעם אחת לא ישנו לו, ונקוטו בפניהם, וחוזרים בתשובה. אך כל אשר אינו נזהר מחטא ידוע ואינו מקבל על נפשו להשמר ממנו, גם אם הוא מהעונות הקלים, אף על פי שהוא נזהר מכל העבירות שבתורה, קראוהו חכמי ישראל (חולין ד, ב) 'מומר לדבר אחד', ואת פושעים נמנה, וגדול עונו מנשוא. כי אם אמור יאמר העבד לרבו 'כל אשר תאמר אלי אעשה וזולתי דבר אחד', כבר שבר עול אדוניו מעליו, והישר בעיניו יעשה, ועל הענין הזה נאמר (דברים כז, כו): "ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת לעשות אותם", ביאורו, אשר לא יקבל על נפשו לקיים כל דברי התורה מראש ועד סוף, ויורה על זה 'אשר לא יקים לעשות', ולא אמר 'אשר לא יעשה אותם'.

ויתכן שבוזה נתכוין רבינו לפרש גם מה שדקדק לעיל בלשון 'וידבר אלקים את כך הדברים האלה', דאלקים מורה על שר ושופט, כמו (להלן כב, ח) עד האלקים יבא דבר שניהם ועוד, והכוונה דמאחר שהשי"ת אדון ושר עלינו אי אפשר להיות כעבד האומר לאדונו כל אשר תאמר אלי אעשה וזולתי דבר אחד.

נערך מתוך שיעורי אוה"ח הק' מאת הרה"ח יהודה וייס שליט"א

נאוו לחייך בתורים - בשתי תורות

וְעַתָּה אִם שָׁמוּעַ תִּשְׁמָעוּ וְגו'. כִּי ה' אָמַר לָהֶם ב' תּוֹרוֹת, אַחַת מִפִּי אֲזַ וְאַחַת לְעַתִּיד מִפִּי חֲכָמִים כְּנֶזְכֶּר, וְנוֹכַח לְפָרֶשׁ תְּשׁוּבַתְם שְׁאָמְרוּ כָּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע, שִׁפְנוֹתָם הִיא עַל זֶה הָאֵפוֹן: כָּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה', חֶלֶק מִמֶּנּוּ שֶׁהוּא מֵה שְׁאָמַר וְעַתָּה אִם שָׁמוּעַ שֶׁהוּא עֲנִין הַנְּאָמַר מִפִּי הַגְּבוּרָה אֲזַ נַעֲשֶׂה, אָנוּ מְקַבְּלִין עָלֵינוּ לַעֲשׂוֹת מֵעַתָּה קִדְּם שִׁנְשִׁמְעֵהוּ, וְחֶלֶק מִמֶּנּוּ שֶׁהוּא מֵה שְׁאָמַר תִּשְׁמָעוּ לְעַתִּיד שֶׁהוּא תּוֹרַת חֲכָם - וְנִשְׁמָע, פְּרוּשׁ, לֹא קִבְּלוּ וְלֹא מָאֲנו אֲלָא תָלוּ הַדְּבָר עַד שִׁשְׁמָעוּ לְדַעַת מֵה יַעֲשֶׂה יִשְׂרָאֵל, כִּי הֵם דְּבָרִים שְׁאֵין לָהֶם שְׁעוֹר וְאֵין גְּבוּל לְקַבְּלָהּ זֶה כִּי בְּכָל דּוֹר וְדוֹר יִחְדְּשׁוּ דִּינִים וְגִדְרִים וְסִיגִים וְתַקְנוֹת וְמִי יִכְלֹף לְתוֹרָה שְׁאֵין לָהּ שְׁעוֹר כְּזֶה, לָזֶה תָלוּ שִׁיְהִיָּה הַדְּבָר בְּרִשְׁוֹתָם עַד שִׁשְׁמָעוּ וַיִּבְחָנוּ כָּל דְּבָר אִם יוֹכְלוּ קַבֵּל, וּמֵעַתָּה לֹא קִבְּלוּ עֲלֵיהֶם אֲלָא תּוֹרָה שִׁבְכָתָב, אֲבָל תּוֹרָה שִׁבְעַל פִּה - הַדְּבָר תָלוּ וְעוֹמְדִי, וְעַל זֶה כָּפָה ה' עֲלֵיהֶם הֵקֵר כְּגִיט עַד שִׁקְבְּלוּ עֲלֵיהֶם תּוֹרַת חֲכָם (יט, ה).

רבינו מפרש שישראל קיבלו עליהם תורה שבכתב, והכפיה היה על תורה שבע"פ. וכבר איתא כן במדרש תנחומא (נח ג): לא קבלו ישראל את התורה עד שכפה עליהם הקב"ה את ההר כגיגית שנאמר ויתיצבו בתחתית ההר, וא"ר דימי בר חמא אמר להם הקב"ה לישראל אם מקבלים אתם את התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם, ואם תאמר על התורה שבכתב כפה עליהם את ההר, והלא משעה שאמר להן מקבלין אתם את התורה ענו כלם ואמרו נעשה ונשמע מפני שאין בה יגיעה וצער והיא מעט אלא אמר להן על התורה שבע"פ שיש בה דקדוקי מצות קלות וחמורות, עיי"ש.

ובספה"ק ראשון לציון על שיר השירים (א, ט) מפרש רבינו הפסוק 'לסוסי ברכבי פרעה דימתוך רעיתי, נאוו לחייך בתורים', ע"פ פירושו כאן, וז"ל: כנגד זמן שעמדו על הים ואמרו שירה אמר, 'לסוסי ברכבי פרעה', כאשר סוס ורכבו רמה בים (לעיל טו, א). וכנגד זמן קבלת התורה שאמרו נעשה ונשמע אמר, 'נאוו לחייך בתורים', פירוש מה שאמרו בפיהם בקבלת התורה [שלחיים רומז על דיבור הפה, ראה בעירובין (נד, א) אם אדם משים עצמו את לחייו כאבן זו שאינה נמוחית, וברש"י שם: כך לחייו אינן נלאין מלחוז על למודו וללמד לאחרים]. ואמר 'תורים', להיותם ב' תורות, שבכתב ושבעל פה, אשר על זה אמרו נעשה ונשמע, וכמו שפירשתי בפרשת וישמע יתרו בטעם הקדמתם לומר העשיה לשמיעה כפי הפשט, יעיי"ש.

מדוע היתה כפיית ההר לאחר אמירת נעשה ונשמע

יְתִישָׁב מִאֲמָרָם ז"ל (במסכת שבת פח א) שִׁדְרָשׁוּ בְּפִסְגֵי (יז) "וַיִּתְיַצְבוּ בְּתַחְתִּית הָהָר", שִׁכְפָּה עֲלֵיהֶם הָר כְּגִיט וְאָמַר לָהֶם אִם אַתֶּם מְקַבְּלִים וְכו' וְאִם לֹא שֶׁם תְּהֵא קְבוּרַתְכֶם. וְקִשְׂה, וְהֵלֵא הֵם אָמְרוּ (לקמן כד ז) "כָּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע", וְמֵה מְקוֹם לְכַפְּיָהּ ז"ל (יט ה).

בספה"ק חפץ ה' (שבת שם) תירץ רבינו קושיא זו באופן אחר: נראה דקוב"ה עביד הכי לומר כי לא מצד רצון לבד יעשו זה, כי הנה גם [שלא] לרצונו יכול לכופם עד שיאמרו רוצים אנו (ערכין כא, א). ודינא קם בהדי קוב"ה, דכחומר ביד היוצר [שהחומר אינו יכול להתנגד לרצון היוצר], ואף כאן ישראל מוכרחים לעשות רצון יוצרם]. ועדיף, דהלא היוצר גם החומר יש מאין, ומי יוכל לומר לו מה תעשה. ונוסף על זה דקוב"ה הוציאם מעבדות, הללו עבדיו הם לכופם לעבודתו יתברך שמו. ולזה הראה בכפייתו ההר עליהם כי לא יוכלו המלט מדבריו. ועם כל זה לרצונו יתברך ולרוב טובו ואהבתו עם ישראל המשיכם באמרו 'אתם תהיו לי ממלכת כהנים', דבזה נוטלין שכר מוקדם ומאוחר. ברוך הוא אשר הפליא חסדו במתנת חנם. עכ"ל.

זכותו יגן עלינו וזכרונו צדיק לברכה